

AUTOREFERATY DOKTORSKIE

BADENIZACJA NIŻOWYCH UGRUPOWAŃ KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH W MIĘDZYRZECZU ODRY I WISŁY: 3600/3500–2400/2350 PRZED CHR. PODSTAWY SYSTEMATYKI CHRONOLOGICZNO-PRZESTRZENNEJ

THE BADENIZATION OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE COMMUNITIES FROM THE LOWLANDS OF THE ELBE AND VISTULA BASIN IN THE PERIOD OF 3600/3500–2400/2350 BC. AN OUTLINE OF CHRONOLOGICAL AND SPATIAL SYSTEMATICS

(autoreferat wygłoszony w trakcie obrony pracy doktorskiej
w dniu 27 października 2007 r.)

WSTĘP

Głównym zamierzeniem prezentowanej dysertacji było stworzenie podstaw systematyki taksonomiczno-chronologicznej przejawów procesów „niżowej badenizacji” oraz podsumowanie i zweryfikowanie dotychczasowego dorobku studiów nad zagadnieniami przemian kulturowych inspirowanych przez centrum protocywilizacji eneolitu karpackiego w okresie funkcjonowania późnoneolitycznych ugrupowań kultury pucharów lejkowatych w strefie Nizu międzyrzecza Odry i Wisły.

Prowadzone dotychczas wieloaspektowe studia nad eneolityzacją Nizu dotyczyły głównie jej nurtu pontyjskiego, wiążanego z południowo-wschodnimi wpływami z pogranicza kręgu kultury trypolskiej oraz ugrupowań stref lasu i lasostepu. Niniejsze studium podejmuje problematykę zjawisk transformacji społeczności „późnopucharowych”, dokonujących się pod wpływem oddziaływań południowych – z terenów naddunajskich oraz Kotliny Karpackiej.

Ośrodki wskazanych obszarów od początku neolitu odgrywały podstawowe znaczenie w kształtowaniu kulturowego oblicza Europy Środkowej. Kontakty z Bałkanami i Anatolią inspirowały organizację życia społeczno-gospodarczego wewnątrz centrum naddunajsko-karpackiego, będąc jednocześnie katalizatorem ekspansji cywilizacyjnej w głąb kontynentu. Jednym z najważniejszych etapów rozwoju tamtejszych społeczności

był okres eneolitu – czas krystalizowania się zrębów odrębności cywilizacyjnej: usamodzielniania i uniezależniania się ośrodków europejskich od Bliskiego Wschodu. U progu epoki brązu szczególną rolę w północnej transmisji wzorców karpackiego wariantu protocywilizacji eneolitycznej odegrał krąg kultury badeńskiej.

W niniejszym studium, podsumowującym obecny etap rozpoznania zjawisk badenizacji niżowych ugrupowań „późnopucharowych”, podjęłam próbę uporządkowania i weryfikacji dotychczasowych ustaleń z zakresu taksonomii i chronologii. Dzięki rozpoznaniu i usystematyzowaniu elementów reprezentatywnych, niezbędnych dla zdefiniowania zespołów diagnostycznych, dokonałam ogólnej charakterystyki genetyczno-chronologicznej rozpatrywanego nurtu, uwzględniając kwestie synchronizacji zjawisk niżowych (także w odniesieniu do eneolitycznego i zeneolityzowanego zaplecza starowysoczyńskiego) oraz udziału i roli środowisk zachodniego odłamu wspólnot „pucharowych” (z obszarów międzyrzecza Soławy i Łaby).

Podlegający tak zarysowanym celom zakres terytorialny pracy, w części analitycznej objął diagnostyczny dla niżowego obszaru adaptacji wzorców badeńskich, wschodni (tj. kujawski) człon wielkodolinnej ekumeny kultury pucharów lejkowatych. W części syntetyzującej rozszerzony został natomiast o kontekst centrów kulturotwórczych strefy dorzeczy Warty, Odry oraz Soławy i Łaby.

Uwzględnione w studium ramy chronologiczne analizowanego nurtu rozwoju wielkodolinnych środowisk „późnopucharowych” – 3600/3500–2400/2350 przed Chr.* – odpowiadały uznawanym dotychczas cezuram: pojawienia się grup Boleráz i Salzmünde oraz zaniku grupy radziejowskiej kultury pucharów lejkowatych.

Podstawę przeprowadzonych studiów taksonomicznych, służących konstrukcji schematu periodyzacji konwencjonalnej, stanowiły archeologiczne źródła ceramiczne kujawskich zespołów kultury pucharów lejkowatych, z jej późnych faz rozwojowych. Ze względu na ograniczone walory poznawcze znalezisk luźnych i mało liczebnych zbiorów niecharakterystycznych, w analizach oparłam się głównie na dobrze udokumentowanych zespołach reprezentatywnych, kierując się oceną ich przydatności analitycznej, obejmującą: kontekst depozycji, liczebność oraz spójność kulturowo-chronologiczną zbiorów.

I. HISTORIA BADAŃ I AKTUALNY STAN DYSKUSJI NAD ENEOLITYZACJĄ NIŻOWYCH UGRUPOWAŃ KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH (NURT BADENIZACJI)

Punktem wyjścia do przeprowadzonych w dysertacji rozważań była próba oceny poziomu dotychczasowego rozpoznania zjawisk badenizacji i zarysowania wynikających z niego perspektyw poznawczych, w świetle zreferowanej historii badań oraz aktualnego

* Wzorem poprzednich tomów skrót został w t. XVI ujednolicony. Jedynie w tym artykule na życzenie Autorki i Redaktora naczelnego wprowadzono skrót przed Chr. – dop. Ewa Dobosz.

stanu dyskusji nad zagadnieniami eneolityzacji Niżu Środkowoeuropejskiego. Okres zainteresowań systemem zjawisk związanych z procesami eneolityzacji zainicjowano w 2. poł. lat 70. XX w., w ówczesnym poznańskim Zespole Badań Kujaw Katedry Archeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w ramach programu wielopłaszczyznowych studiów nad eneolitycznymi uwarunkowaniami rozwoju kulturowego późno-eneolitycznych społeczeństw niżowych.

Po pierwszym okresie studiów nad daną problematyką, obejmującym dwa etapy odmiennego traktowania pojęcia „eneolityzacji”, utożsamiane z nim zjawiska zaczęły się jawić jako złożony czasowo-przestrzennie i genetycznie proces adaptacji kulturotwórczych impulsów z dwóch komplementarnych centrów cywilizacyjnych: południowych (karpackich) i południowo-wschodnioeuropejskich (nadcarnomorskich).

W całym okresie zainteresowań przedmiotowymi zjawiskami, dominującym nurtem stały się studia nad udziałem i znaczeniem dla rozwoju obszarów ziem polskich wzorców eneolitu północnego Nadcarnomorza, podczas gdy – pomimo opublikowania szeregu zespołów źródeł z terenów wielkodolnych oraz wielu lat studiów nad rozwojem niżowego nurtu badenizacji kultury pucharów lejkowatych – wielu aspektów tego zagadnienia nie udało się rozpoznać.

II. POŁUDNIOWO-ŚRODKOWOEUROPEJSKI KONTEKST ROZWOJU KULTUROWEGO NIŻOWYCH SPOŁECZEŃSTW PÓŻNO- I SCHYŁKOWONEOLITYCZNYCH

Problematyka podjętych studiów wymagała umiejscowienia omawianych zjawisk na szerszym tle, uwzględniającym specyfikę kulturową zarówno macierzystych obszarów pochodzenia eneolitycznych impulsów cywilizacyjnych, inspirujących analizowane kierunki zmian, jak i terenów pośredniczących w ich rozprzestrzeleniu. Zakres pojęcia „eneolit” oraz terminologia dotycząca obejmowanych nim zjawisk z doby rozwoju ugrupowań kręgów postlinearnego, trypolskiego i badeńskiego zmieniały się istotnie w całym okresie zainteresowania zagadnieniami progresu kulturowego doby upowszechniania metalurgii miedzi, to jednak jego znaczenie trudno przecenić. Wynikało ono przede wszystkim z ogromnego postępu, dokonującego się dzięki wprowadzeniu licznych innowacji i udoskonaleń. Umożliwiając głębokie przeobrażenia w niemal wszystkich dziedzinach życia społeczno-gospodarczego i ideologicznego, przyczyniły się do wzrostu aktywności kulturowej i gwałtownego rozkwitu społeczności rolniczych rozległych obszarów, nie tylko południowej, ale także i środkowej Europy.

Zarówno specyfika rodzimego podłoża wczesnoagrarne obszarów starowżyźnionych, usytuowanych na przedpolach sudecko-karpackich, jak i eneolityczne impulsy, aktywizujące i ukierunkowujące rozwój lokalnych społeczności, przenikające bezpośrednio z najbardziej dynamicznych ośrodków kulturowych południowych centrów cywilizacyjnych, zapewniły stabilizację osadniczą i trwałą, kontynuatywny rozwój regionalny ludności z pucharami lejkowatymi od początku ich pojawienia się na tych tere-

nach. Ukształtowane w okresie odpowiadającym na Niżu horyzontowi klasycznopucharowemu, zręby kulturowo-osadnicze wyznaczyły kierunki dalszego, szczególnie intensywnego rozwoju społeczności identyfikowanych z grupami śląsko-morawską i południowo-wschodnią kultury pucharów lejkowatych. Ugrupowania te odegrały podstawową rolę w upowszechnianiu tradycji kulturowych późnego eneolitu w międzyrzeczu Odry i Wisły, stając się ich aktywnymi transmitorami na obszary Niżu Polski.

III. ZAŁOŻENIA METODYCZNE, NORMY ANALITYCZNE I PODSTAWY ŹRÓDŁOWE

Pierwszym etapem realizacji celu prezentowanej dysertacji było stworzenie podstaw taksonomii, służących analizie struktury i dynamiki przemian formalnych w obrębie określonych ram czasowych oraz konstrukcji schematu periodyzacji konwencjonalnej analizowanego zjawiska kulturowego – „niżowej badenizacji”. Przyjęta przeze mnie konwencja postępowania badawczego oraz wynikająca z tego propozycja ujęcia taksonomicznego najmłodszych ugrupowań „pucharowych” Niżu Polski, wyrosła z doświadczeń zespołu badaczy Kujaw z ośrodka poznańskiego, stanowiąc ich rozwinięcie, tak w zakresie konceptualnym, jak i merytorycznym.

Zgodnie z założeniem, iż jedną z podstawowych właściwości neolitycznych źródeł ceramicznych jest związek z tradycją kulturową, determinujący ich rangę jako swoistych autoidentyfikatorów społeczno-kulturowych, za podstawę konstrukcji schematu typologiczno-chronologicznego przyjęłam dane z zakresu zmienności stylistycznej, uznając jej podstawowe znaczenie w manifestowaniu grupowych i kulturowych tożsamości.

W celu rozpoznania tendencji rozwoju zdobnictwa oraz uporządkowania w czasie wyróżnionych nurtów stylistycznych, na podstawie istotnych statystycznie prawidłowości, wykorzystałam 16 odpowiednio liczebnych, dobrze udokumentowanych, ceramicznych zespołów reprezentatywnych z kujawskich stanowisk osadowych, liczących łącznie ok. 19 500 fragmentów ceramiki naczyniowej. Wskazałam także 8 zbiorów komplementarnych, o znaczeniu uzupełniającym, ewentualnie poszerzającym ustalenia dokonane na podstawie oceny zespołów reprezentatywnych. W analizach pominęłam łączone z horyzontem „późnopucharowym” źródła funeralne – niespełniające przyjętych przeze mnie norm analitycznych – oraz pozostałe kategorie artefaktów o relatywnie mniejszej wartości diagnostycznej.

Niewielkie znaczenie dla uszczegółowienia ocen taksonomicznych i konkretyzacji ustaleń chronologiczno-przestrzennych dotyczących nurtu „niżowej badenizacji”, w obranej w pracy perspektywie czasowo-kulturowej, miały dane z zakresu makro- i mikromorfologii, co spowodowane było głównie stanem zachowania i stopniem rozdrobienia naczyń z poddanych analizom zespołów. Także podjęte próby uściślenia „datowania technologicznego”, uwzględniającego mikrotrendy, związane z poszczególnymi stylistykami, nie przyniosły oczekiwanych rezultatów, posiadając znacznie ograniczone walory diagnostyczne.

Niezbędnym warunkiem efektywności przeprowadzonych analiz była prezentacja kryteriów porządkujących wybrane cechy źródeł oraz ich hierarchizacja w ramach wyróżnionych kontekstów. Za jednostki dystynktywne o randze istotnych wzorców przekazu uznałam wątki zdobnicze – swoiste „struktury syntaktyczne”, uzewnętrzniające wybory dokonane przez wytwórców. Zgodnie z przyjętą perspektywą teoretyczną, znaczenie tych materialnych nośników, o randze „elementów oznaczających”, uzależnione było od kontekstu. Zatem podstawowym wymogiem analiz stało się uwzględnienie usytuowania poszczególnych wątków w ramach wyodrębnionych stref naczynia.

IV. NAJMŁODSZE UGRUPOWANIA KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH NA NIŻU POLSKIM – UJĘCIE TAKSONOMICZNE

Na bazie sformułowanych założeń wyjściowych, w budowie schematu systematyki periodyzacyjnej najmłodszych stadiów niżowej kultury pucharów lejkowatych, wykorzystałam metody analizy skupień, korespondencji oraz seriacji, w odniesieniu do odpowiednio zhierarchizowanych danych „ceramicznych”. Następnie skonfrontowałam uzyskane w ten sposób wyniki z wykorzystywanymi dotychczas w procedurach systematyzacyjnych ustaleniami analizy wskaźnikowej, z jej poziomu szczegółowego, odnoszącego się do wyróżnianych w późnoneolitycznych cyklach stylistycznych komponentów zdobniczych. To pozwoliło na wyróżnienie 7 diagnostycznych struktur zdobniczych, mających znaczenie w procesie identyfikacji kujawskich nurtów stylistycznych, reprezentujących „późnopucharowe” stadium badenizacji.

Obserwacje dotyczące reguł powtarzalności sekwencji stylistycznych wskazały na konieczność reanalizy zarówno definicji wyróżnianych dotychczas trendów rozwoju zdobnictwa, jak i statusu taksonomicznego oraz pozycji w ramach schematów chronologii względnej późnoneolitycznego etapu wielkodolinnej kultury pucharów lejkowatych. Po zastosowaniu rozbudowanych procedur analiz statystycznych, wskaźnikowych oraz taksonomiczno-typologicznych usystematyzowałam zespoły reprezentujące dwa główne nurty rozwojowe kujawskiej enklawy adaptacji wzorców z kręgu kultury badeńskiej: endogenny – związany z wyróżnioną w niniejszym studium podgrupą konarsko-paproską, integrującą przeżywające się do schyłku epoki neolitu społeczności kujawskiej aglomeracji grupy wschodniej kultury pucharów lejkowatych (faza IVB/VB–IVB/VC?) oraz egzogenny, łączony z grupą radziejowską (fazy VA–VB).

Wart podkreślenia jest fakt, iż wyniki analiz wskazały jednoznacznie na brak podstaw wyróżnienia fazy IVA/VA, równoznacznej tradycyjnie ujmowanej „wczesnoluboskiej” fazie IVA. Dostarczyły również argumentów wzmacniających zasadność uwzględnienia w ocenach kontynuatywności mechanizmów generujących zmianę kulturową u schyłku funkcjonowania ugrupowań „pucharowych” udziału społeczności kultury amfor kulistych oraz kultury ceramiki sznurowej.

**V. USTALENIA TAKSONOMICZNO-TYPOCHRONOLOGICZNE
A DATOWANIE METODĄ ¹⁴C.
EWIDENCJA CHRONOLOGICZNA ZJAWISK BADENIZACJI**

Niewątpliwym osiągnięciem przeprowadzonych studiów było pozyskanie nowych serii oznaczeń radiowęglowych, które umożliwiły rozpoznanie i weryfikację czasowych ram zjawisk niżowej badenizacji na terenie Kujaw oraz pozwoliły na sprecyzowanie chronologicznych aspektów rzeczonych procesów poza uwzględnionym w analizach obszarem diagnostycznym, tj. na Dolnym Śląsku i ziemi lubuskiej. Wartość pozyskanego zbioru danych wynika także z faktu wykorzystania nowatorskiej metody bezpośredniego datowania fragmentów ceramiki, szczególnie istotnej dla pozbawionych dotąd oznaczeń chronologii absolutnej zespołów, w których nie zachowały się pozostałości organiczne.

Stworzone w ten sposób podstawy chronometryczne posłużyły próbie synchronizacji w skali ponadregionalnej – lokalnych (kujawskich i pozakujawskich) – przejawów procesów transformacji struktur „późnopucharowych”, których ramy czasowe prezentują się następująco:

- 3500–2600 przed Chr. – grupa radziejowska (Kujawy);
- 3000–2350 przed Chr. – grupa wschodnia – podgrupa konarsko-paproska (Kujawy);
- 3400–2550 przed Chr. – grupa mrowińska (Wielkopolska i Pałuki);
- [3500?]/3380–2870 przed Chr. – grupa ustowska (dolne Nadodrze).

Uzyskane datowania umożliwiły także sprecyzowanie – na przedział 2890–2660 przed Chr. – wymiaru chronologicznego prezentowanych w literaturze materiałów, służące identyfikacji jednostki, którą można by określić mianem podgrupy żabnieńskiej grupy wschodniej kultury pucharów lejkowatych.

**VI. ZACHODNIOWIELKODOLINNY* KONTEKST BADENIZACJI:
UWARUNKOWANIA RÓWNOLEŻNIKOWE W ROZWOJU SPOŁECZNOŚCI
GRUP WSCHODNIEJ I RADZIEJOWSKIEJ KULTURY
PUCHARÓW LEJKOWATYCH**

Przy ocenie długofalowych procesów warunkujących genetyczno-kulturowy charakter zjawisk badenizacji na Nizu trudno pominąć perspektywę wielkodolinnego obszaru wspólnoty „pucharowej”, wyznaczany trwałym systemem równoleżnikowych więzi, stanowiący podstawowy kontekst funkcjonowania grupy wschodniej kultury pucharów lejkowatych. Aspekty związane z dopływem na Niż Polski zachodnich inspiracji, ze środowisk kulturowych obszarów międzyrzecza Soławy i Łaby, zajmowały zawsze istotne miejsce w studiach z zakresu problematyki synkretyzmu formalno-stylistycznego, obserwowanego w garncarstwie kujawskich ugrupowań „późnopucharowych”.

* Pisownia na życzenie Autorki – dop. Ewa Dobosz.

Wyniki przeprowadzonych przeze mnie analiz taksonomiczno-chronologicznych, skonfrontowane z najnowszymi ustaleniami odnoszącymi się do sytuacji kulturowej obszarów międzyrzecza Soławy i Łaby, upoważniły do uczynienia kilku istotnych spostrzeżeń. Dotyczyły one głównie stopnia skomplikowania późnoneolitycznego zaplecza genetycznego terytoriów środkowonadłabskich, uniemożliwiającego odczytywanie, rejestrowanego na Niżu współwystępowania niejednoznacznych kulturowo elementów „zachodnich” w kategoriach istotnych wyróżników chronologicznych.

Przytoczona w pracy argumentacja – wobec braku jednoznacznych, bezpośrednich przesłanek, poświadczających decydującą rolę południowych szlaków dorzeczy Odry, Warty czy Wisły w procesie transmisji kulturowych, inicjujących w ramach grupy wschodniej kultury pucharów lejkowatych nurt „radziejowski” – skłania do uznania wiarygodności hipotezy o „zachodnich uwarunkowaniach” procesu badenizacji wielkodolinnej kultury pucharów lejkowatych, czemu nie przeczą również dane chronometrii radiowęglowej. Niemniej jednak złożony charakter stylistyki „radziejowskiej” – w kontekście niedostatków w udokumentowaniu źródłowym szlaków transmisji (tj. obszarów środkowych Niemiec i Wielkopolski) – nakazuje ostrożność w ocenie skali tego zjawiska.

VII. NURT WIELKODOLINNY W PROCESACH BADENIZACJI KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH – PRÓBA ZARYSU TŁA HISTORYCZNEGO

Poczynione ustalenia umożliwiły próbę zarysowania historycznego tła wielkodolinnego nurtu procesów niżowej badenizacji oraz nakreślenie kwestii kontynuatywności rozwoju kulturowego i mechanizmów regionalnych kontaktów z Kotliną Karpacką na przełomie neolitu i wczesnej epoki brązu. Zrelatywizowanie ram nurtów rozwojowych, identyfikowanych z procesami eneolityzacji Niżu na bazie wzorców badeńskich, doprowadziło do istotnych wniosków, dotyczących:

– konieczności uwzględnienia możliwości wcześniejszego, tj. około 2600 r. przed Chr., zaniku grupy radziejowskiej oraz przejęcia kulturowej sukcesji po niej, w aktywnym uczestnictwie w systemie więzi z eneolitycznym Południem, przez społeczności kultury amfor kulistych;

– uwypuklenia kulturowego znaczenia społeczności grupy wschodniej, przeżywających się w wariacie „konarsko-paproskim”, reprezentującym nurt „selektywnej” badenizacji, także po etapie dezintegracji grupy radziejowskiej, tzn. w okresie do około roku 2350 przed Chr.;

– konieczności uwzględnienia refugialnego nurtu, reprezentowanego przez „usznurowane” zespoły typu Żabno, z okresu marginalizacji kujawskich środowisk „późnopucharowych” uczestniczących w niżowych procesach adaptacji wzorców eneolitu karpackiego – po około 2900 r. przed Chr. – przejawiającej się m.in. wkraczaniem osadnictwa w strefę gleb lekkich.

Waga tych konkluzji wynika przede wszystkim z uprawomocnienia tezy o kontynuatywnym charakterze, złożonych genetycznie mechanizmów transformacji kulturowych przełomu neolitu i wczesnej epoki brązu na Kujawach oraz ukierunkowania dalszych badań w zakresie rozpoznania procesów, warunkujących prolog kujawskiej enklawy naddunajskiej cywilizacji wczesnobrązowej, w których podstawowe znaczenie przypisać należy lokalnym tradycjom badenizowanej kultury pucharów lejkowatych, kultury amfor kulistych oraz kultury ceramiki sznurowej.

ZAKOŃCZENIE

Prezentowane rozważania potwierdziły jednoznacznie niezwykle złożony i skomplikowany charakter, zachodzących od 2. poł. IV tysiąclecia przed Chr., procesów eneolityzacji na bazie wzorców z kręgu kultury badeńskiej. Impulsy cywilizacyjne, aktywizujące kulturowo społeczności strefy wielkodolinnej docierały na obszary Niżu różnymi szlakami, funkcjonującymi w ramach rozbudowanych, długotrwałych sieci dalekosiężnych powiązań międzyregionalnych, stabilizowanych zapewne przez czynniki rytualno-symboliczne. Badenizacja, dokonująca się wskutek trwałego systemu relacji międzygrupowych, stanowiła proces przewartościowania kultury społeczeństw Kujaw, znajdujący odzwierciedlenie nie tylko na płaszczyźnie materialnej (np. w stylistyce ceramiki), ale także w sferze ideologiczno-światopoglądowej oraz niemal we wszystkich dziedzinach życia społeczno-gospodarczego.

Specyfika zaproponowanego ujęcia, o charakterze taksonomiczno-chronologizującym, a także obecny stan rozpoznania wielu aspektów analizowanego fenomenu z okresu omawianego „przełomu cywilizacyjnego”, nie pozwoliły na poruszenie wielu interesujących kwestii, dotyczących m.in. charakteru relacji łączących społeczności głównych – odrębnych genetycznie nurtów niżowej eneolityzacji; mechanizmów i czynników generujących zmiany gospodarczo-społeczno-światopoglądowe; istoty procesów, generujących zaistnienie niezwykle złożonych zjawisk synkretyzacji kulturowej, czytelnych w kulturze materialnej i symbolicznej grupy radziejowskiej kultury pucharów lejkowatych; uwarunkowań autogenezy i stopnia autonomii nurtów endogennej linii rozwojowej społeczności „zbadenizowanych”, ujętych w ramy wyróżnionej podgrupy konarsko-paproskiej; istoty kulturowych współzależności z ugrupowaniami, reprezentującymi odrębne modele społeczno-gospodarcze.

Przytoczony rejestr nie wyczerpuje całej puli pytań i problemów dotyczących skali i charakteru uzewnętrznień procesów „pucharowej” badenizacji na Niżu. Stanowiąc jednak może istotny przyczynek ukierunkowujący dalsze studia w zakresie poznania wielkodolinnego obszaru badenizacji kultury pucharów lejkowatych – swoisty „punkt wyjścia” dla programowych badań, obejmujących kolejne aspekty tego niezwykle fascynującego zjawiska kulturowego przełomu neolitu i wczesnej epoki brązu.

THE BADENIZATION OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE COMMUNITIES FROM
THE LOWLANDS OF THE ELBE AND VISTULA BASIN IN THE PERIOD
OF 3600/3500–2400/2350 BC. AN OUTLINE OF CHRONOLOGICAL
AND SPATIAL SYSTEMATICS

S u m m a r y

The main objective of the dissertation was to discuss, departing from the taxonomical viewpoint, the impact of Baden culture upon the lowlands Funnel Beaker Culture communities in the Oder and Vistula basins in the period of 3600/3500–2400/2350 BC. The work was conducted within the project „The Great Valley Area of Funnel Beaker Culture Badenization. Carpathian Eneolithic Protocivilization Centre’s Contribution to the Development of the Elbe-Saale and Vistula drainages communities on the threshold of the Early Metal Age”, financed by the Polish Committee for Scientific Research. This project included study of temporal resolution of the youngest Funnel Beaker Culture communities in the Great Valley area influenced by the protocivilization of Baden Culture communities. Moreover, the identification of representative groups belonging to both cultural circles has been possible thanks to constructing a register of identifiers of the process in question, including adaptation and transformation of „initial” Baden culture’s patterns among Kuyavian Funnel Beaker Culture communities. The project further focused upon synchronization of the lowlands phenomena with the old-highland Badenization processes in the areas of Lesser Poland, Silesia and Moravia.

Systematic application of radiocarbon dating made the project particularly remarkable achievement. Altogether, 33 samples have been dated. Thanks to this method, it was possible to define a chronological position of taxons connected with the phenomena related to the Badenization process of the lowlands in three research areas: Kuyavia (mainly), Northern Greater Poland and Lower Silesia (auxiliary data).

The project results contributed to the debate on the role of the Baden patterns in the latitudinal system of cultural ties in the Great Valley area between the Elbe-Saale and Vistula rivers. As these phenomena have not yet been satisfactorily recognized, especially in Greater Poland and in the Elbe river basin, a complex comparative analysis, making possible a systematic conceptualization of the process, has not been feasible. The project made possible to capture a historical context of the process of Badenization in the Great Valley zone and identified further research directions. These comprise multidimensional studies of the late and final phase in the development of Funnel Beaker Culture and the emergence of the early Bronze Age civilization in the Great Valley areas.

Agnieszka Przybył

Instytut Archeologii, Uniwersytet Wrocławski
ul. Szewska 48, 50-139 Wrocław, Poland